

MARIA COMȘA

ELEMENTE „BARBARE“ ÎN ZONA LIMES-ULUI DUNĂRII INFERIOARE ÎN SECOLELE AL III-LEA ȘI AL IV-LEA

Cercetările din ultimii ani, organizate în diferitele obiective din Dobrogea, datînd din secolele I-VII, au contribuit la îmbogățirea documentelor arheologice, pe baza cărora se pot trage concluzii noi, referitoare la dezvoltarea economică, socială și culturală a teritoriului cuprins între Dunăre și Marea Neagră în epoca romană și bizantină timpurie.

Datorită acestor cercetări au putut fi sesizate totodată unele schimbări intervenite în componența etnică a diferitelor centre romano-bizantine precum și în a unor așezări mai modeste din preajma lor.

Deocamdată ne vom opri atenția doar asupra acelor elemente noi etnice care au pătruns în imperiu în secolul al III-lea și al IV-lea, cu precădere asupra acelor care pot fi sesizate în zona *limes-ului* Dunării inferioare.

În cele ce urmează ne vom referi în primul rînd la o serie de materiale scoase la iveală în ultimul timp care se leagă de prezența pe teritoriul Dobrogei a unor elemente carpice. Astfel de materiale (mai ales ceramice) sînt amintite de către Gh. Bichir la *Dinogetia*, Niculițel punctul „Drumul Bălții“ și la Horia Jud. Tulcea, într-un studiu de sinteză asupra culturii materiale a carpilor ¹.

Datele amintite sumar de către Gh. Bichir se completează cu altele publicate de C. Scorpan, descoperite în diferite complexe de la Caraibil, Horia ² și Visterna ³.

¹ Gh. Bichir, *La civilisation des Carpes (IIIe—IIIe siècle de n.è.) à la lumière des fouilles archéologiques de Poiana-Dulcești, de Butnărești et de Pădureni*, în „Dacia“ N. S. XI, București, 1967, p. 223.

² Este vorba de aceeași localitate pe care a amintit-o și Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 223.

³ C. Scorpan, *Contribuții arheologice la problemele etnice ale Dobrogei antice*, în „Pontica“, I, Constanța, 1968, p. 341—364. Dintre materialele publicate, de certă factură carpică, considerăm fragmentele de fructieră (fig. 1 a-b) și cănița de culoare roz cu decor lustruit (fig. 2 a-b) de la Caraibil, ceramica cenușie (cănița, vasul amforoidal, fragmentul de cană cu corpul bitronconic) cu decor lustruit de la Horia (fig. 7 a-b, 10 a-b, 12 a-b (?), 13 și piciorul scund de fructieră de la Visterna (fig.

Prezența carpilor pe teritoriul țării noastre poate fi sesizată mai ales pe baza anumitor tipuri ceramice (fructiere cu piciorul scund, cănițe, vase de tip urnă sau de tip amforoidal care își găsesc analogii identice în mediul carpic de la nordul Dunării Inferioare. Desigur că grupurile de carpi trecute în imperiu au adus cu ei nu numai ceramica lucrată la roată, ci și vase (borcane, cești afumătoare) lucrate cu mâna. Întrucât însă ceramica lucrată cu mâna poate fi și o reminiscență getică locală, în stadiul actual al cercetărilor, este greu să precizăm când avem de-a face cu o continuitate autohtonă getică Dobrogeană și când o astfel de ceramică se leagă de elemente carpice venite din afară, care aduc cu ele aproape aceleași forme.

Ținând cont de această situație este greu să atribuim vasele lucrate cu mâna de la Horia și Caraibil⁴.

După formă și proporțiile sale mici ceașca afumătoare de la Horia⁵, noi înclinăm ca și C. Scorpan a o atribui unor elemente carpice. În ceea ce privește vasele-borcan însă problema este mai complicată.

Având în vedere faptul că în complexele din care provin aceste vase se află și ceramica lucrată la roată de factură carpică, e posibil ca cel puțin în parte acestea să se lege de prezența noilor veniți în imperiu, dar având în vedere mediul local ele pot reprezenta și o continuitate autohtonă.

În consecință pentru a se putea face atribuire etnice pe baza ceramicii lucrate cu mâna este necesar să se ajungă la studierea evoluției acestei ceramici atât în complexele carpice și dacice din nordul Dunării cât și din provincia *Moesia Inferior*, ajungându-se la precizări de detalii pe baza unor situații stratigrafice clare și a unor datări precise.

În ceea ce privește aria geografică, observăm că elementele de tip carpic sînt răspindite (cel puțin pînă acum) numai în nordul Dobrogei. (fig. 1).

Se pune problema cînd și în ce împrejurări au ajuns diferitele grupuri de carpi pe teritoriul Dobrogei în Provincia *Moesia Inferior*?

C. Scorpan considera descoperirile de caracter carpic din secolul al III-lea ca o confirmare arheologică a izvoarelor literare care atestă repetate invazii și colonizări ale acestora în imperiu⁶.

---

17 a-b). Alte vase sau fragmente aparțin epocii Latène, ca de exemplu cănița de la Horia (fig. 8 a-b), fructiera de la Histria (fig. 18 a-c), cănița cenușie de la Rasova (fig. 21 a-c). Castronul cenușiu (fig. 20) cu care a fost descoperit aceasta din urmă este din aceeași epocă, reprezentînd probabil o imitație locală după forme grecești.

Vasul care avea probabil trei toarte (din care s-a păstrat doar una) de la Caraibil (fig. 3 a-b) reprezintă fie o imitație locală după forme romane, fie, așa cum a presupus autorul, trebuie pusă în legătură cu grupul Chilia-Militari din Muntenia.

Castronul de la Horia este o imitație locală după forme romane. Fragmentul de vas cu decor lustruit de la Rasova (fig. 19) este posterior secolului al III-lea și vom reveni asupra lui în cele ce urmează.

⁴ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 356 și p. 357 fig. 16.

⁵ *Ibidem*, p. 351—352 și p. 353, fig. 9 a-c.

⁶ *Ibidem*, p. 364.

Fig. 1. Dobrogea romană în secolul al III-lea. 1. Cetate romană. 2. Cetate romană în care s-au găsit fragmente ceramice carpice. 3. Așezări sau necropole în care a fost descoperită ceramică de tip carpic. 4. Necropolă romană în care au fost descoperite morminte sarmatice.

Gh. Bichir avînd în vedere descoperirile de la Dinogetia, Niculițel (Drumul Bălții) și Horia (Măcin), pune prezența acestor elemente pe seama unei colonizări a Carpilei în Dobrogea după victoria lui Galeriu asupra lor în anul 297⁷.

După cum se știe din prima jumătate a secolului al III-lea pînă la începutul secolului al IV-lea carpii, independent sau împreună cu goții, au organizat incursiuni în imperiul roman, devastînd orașele provinciei Moesia Inferior și ajungînd adesea pînă în Tracia.

⁷ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 223 nota 2.

Dintre aceste atacuri cele mai puternice, amintite și de izvoarele scrise la care se adaugă și cele epigrafice și numismatice, sînt cele din anii 238, 242, 245-247, 248, 253 (în ultimele două cazuri rolul conducător avîndu-l goții)⁸.

Pentru a frîna atacurile repetate ale carpilor, Imperiul Roman a dus mai multe războaie împotriva lor.

În urma unor războaie terminate cu consecințe negative pentru carpi, romanii au colonizat grupuri de populație carpică în imperiu.

Despre o primă colonizare a carpilor în imperiu se vorbește în vremea lui Aurelian⁹.

O intensă colonizare a avut loc în anul 298 în urma războaielor din 295-297 terminate cu o strălucită victorie a romanilor. Izvoarele vremii amintesc desigur cu exagerare de trecerea tuturor carpilor în imperiu¹⁰. Este cert însă că această colonizare a avut o amploare mai mare în comparație cu celelalte. Despre carpii strămutați de împăratul Dioclețian în imperiu se știe că au fost colonizați în sud-estul Provinciei Valeria în preajma orașului Sopianae (= Pécs)¹¹.

Eutropius și Orosius amintesc și ei de prizonieri carpi și bastarni colonizați de către Dioclețian și Galeriu la granițele imperiului tot la sfîrșitul secolului al III-lea¹².

Este fără îndoială că astfel de transferări de populație carpică au avut loc și în alte provincii romane de la Dunărea de Jos. Amintirea de către Ammianus Marcellinus a unui *vicus carporum* în anul 368 în apropiere de *Carsium* (Hîrșova) ne dovedește că unele colonizări s-au făcut și în provincia *Moesia Inferior*, pe teritoriul Dobrogei de azi¹³.

Din păcate acest *vicus carporum* nu este încă atestat arheologic.

Elementele carpice documentate în diferitele complexe din Dobrogea, pot fi puse în legătură atît cu unele infiltrări sporadice care au

⁸ B. Mitrea în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 639—647; Radu Vulpe în *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 220 și 230—494 passim.

⁹ Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 39, 43, afirma... *cuius [carporum] fere pars iam tum ab Aureliano erat* (= o bună parte dintre aceștia (= dintre carpi) se găsea aici (în imperiu) încă de la Aurelian) *Fontes Historiae Daco Romanae*, (= FHDR), II, București, 1970, p. 24—25.

¹⁰ Aurelius Victor, afirmă... „*Carporumque natio translata omnis in nostrum solum*...“, *De caesaribus*, 39, 43, în FHDR, II, p. 24—25. De asemenea Eusebius din Caesarea afirmă că „În anul 295 d. ; în timpul olimpiadei 268 Neamurile (= gentes) carpilor și bastarnilor au fost strămutate pe pămîntul roman“ în FHDR, II, 11. Obținerea în continuare a titlului de *Carpicus* și *Carpicus Maximus* de către împărații Dioclețian și Maximian în anul 301, de către Constantius și Galerius, între anii 301—305, Dioclețian fiind amintit din nou cu titlul de *carpicus* în anul 302, iar Galerius în anul 311 și în sfîrșit Constantin cel Mare care este amintit cu titlul de *Carpicus Maximus* într-o inscripție databilă între anii 315—319 (cf. Paulys, Wissowa, *Real-encyclopädie*, III, Stuttgart, 1899, p. 1610), atestă rămînerea unei numeroase populații carpice în nordul Dunării.

¹¹ Ammianus Marcellinus, XXVIII, 1, 5, în FHDR, II, 127.

¹² Eutropius, IX, 25, 2 în FHDR, II, p. 39; Orosius, VII, 25, 12 în FHDR, II, p. 195.

¹³ Ammianus Marcellinus, XXVII, 5, 5, în FHDR, II, p. 127. Se pare că acest *vicus carporum* ar fi luat naștere în anul 273, cînd în urma bătăliei dintre Aurelian și Carpi de la *Carsium*, romanii ar fi colonizat unii supraviețuitori în apropierea acestei cetăți.

avut loc cu ocazia diferitelor atacuri și incursiuni în imperiu, cât și cu colonizări de mai mică sau mai mare amploare efectuate după unele războaie în urma cărora victoria a revenit romanilor.

Inclinăm a crede însă că în așezările de pe *limes*-ul din nordul Dobrogei (*Dinogetia* eventual și la Niculițel) avem de-a face cu infiltrări sporadice¹⁴, sau cu eventuale colonizări de grupuri mici. Credem (și cercetările arheologice efectuate pînă acum o confirmă) că cel puțin în acea regiune în care *limes*-ul roman se afla în apropierea teritoriului locuit de carpi nu au fost făcute colonizări de o amploare mai mare, în asemenea cazuri, romanii preferînd transplantări ale carpilor în alte regiuni mai îndepărtate de teritoriul lor de baștină, cum este de exemplu colonizarea din preajma orașului *Sopianae* în Sud-estul provinciei Valeria.

Colonizări, credem de o amploare mai mică, au fost făcute în așezările din spatele *limes*-ului și mai în interiorul provinciei Moesia Inferior, de care s-ar putea lega eventual materialele carpice de la Horia, Caraibil și eventual Visterna. Desigur că pentru moment este greu de stabilit cărora dintre colonizările menționate mai sus aparțin sau eventual este vorba de altele care nu sînt amintite de izvoarele scrise. Dacă în interiorul provinciei Moesia Inferior au pătruns daci liberi din Muntenia, deocamdată este greu de răspuns.

Ținînd însă cont de situația specială a Munteniei, față de imperiu ca și de faptul că o fișie de pămînt se afla sub controlul romanilor, credem că infiltrările dacilor liberi din această regiune nu pot avea decît un caracter cu totul sporadic.

Victoria romanilor asupra carpilor din anul 297 și transplantarea unui mare număr de populație în imperiu a însemnat de fapt începutul declinului puterii politice a carpilor. Sfîrșitul puterii lor politice însă are loc două decenii mai tîrziu în vremea domniei împăratului Constantin cel Mare ultimul care deține titlul de *Carpicus Maximus*¹⁵.

Slăbirea puterii politice a carpilor la sfîrșitul secolului al III-lea și dispariția ei la începutul secolului al IV-lea (între anii 315-319) a favorizat expansiunea spre vest a goșilor, care au înglobat în uniunea lor tribală diferite populații din Muntenia și Moldova (carpi, daci, sarmați)¹⁶.

Goșii ajunși în preajma *limes*-ului împreună cu populațiile pe care le-au supus continuă să organizeze noi incursiuni în imperiu, urmele lor materiale putînd fi sesizate într-o serie întregă de așezări și necropole.

---

¹⁴ Izvoarele scrise atestă astfel de infiltrări în timpul atacurilor și incursiunilor în imperiu. Cităm în acest sens un pasaj care afirmă că mama lui Maximianus Herculius colegul lui Dioclețian era originară din regiunile de dincolo de Dunăre care cu prilejul invaziei carpilor a trecut fluviul și s-a refugiat în noua Dacie (de la sud de Dunăre) cf. Lactantius IX, 2, FHDR, II, p. 5.

¹⁵ cf. mai sus nota 10.

¹⁶ Gh. Diaconu, *Țirgșor, necropole din secolele III—IV*, București, 1965; Bucur Mitrea și Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966.

Astfel la *Dinogetia*, în diferite puncte din interiorul dar mai ales din exteriorul cetății, alături de o mare cantitate de materiale romane — provinciale, au apărut sporadic și fragmente ceramice aparținând culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, atribuită populațiilor care au făcut parte din uniunea tribală gotică care cuprindea un vast teritoriu în regiunea norddunăreană și nordpontică.

Dintre categoriile ceramice aparținând acestei culturi la *Dinogetia* este atestată ceramica cenușie (castroane, ulcioare, borcane în stare fragmentară) cu decor lustruit¹⁷.

Dintre acestea merită a fi amintit în chip deosebit un fragment din corpul unui ucior ornamentat prin imprimare cu cercuri concentrice dispuse în triunghi incluse în triunghiuri formate din linii lustruite și altele executate prin imprimare cu roțița¹⁸. Ornamentul imprimat se întâlnește mai rar pe ceramica specifică culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, iar combinația dintre ornamentul obținut prin lustruire și figurile executate prin imprimare este deocamdată unică.

O altă categorie ceramică specifică culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov întâlnită în așezarea romană de la *Dinogetia* este reprezentată prin diferite tipuri de borcane lucrate cu mina¹⁹ dintr-o pastă amestecată cu nisip fin, concrețiuni de calcar și cioburi pisate, pietricele sau sist mărunțit. Tot în această categorie includem încă un mic fragment din gura unui borcan, lucrat se pare la roata înceată, avînd pe partea interioară a buzei o fațetă aproape orizontală, iar pe partea exterioară alveole adîncite cu un bețișor²⁰.

Este curios că borcanele lucrate la roata rapidă din pastă de culoare cenușie, amestecată cu nisip și pietricele — așa-numita „specia ciment” — care se întîlnesc de obicei în complexe de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov alături de ceramica cu decor lustruit și de cea lucrată cu mina, la *Dinogetia* pînă acum nu au apărut. Probabil că această categorie a fost repede înlocuită cu ceramica romană „de bucătărie”, apropiată ca factură și cu aceeași destinație.

Din specia ceramicii cenușii lucrată din pastă amestecată cu nisip, cunoaștem doar fragmente de chipuri, cu buza lată, teșită orizontal, imediat dedesubt începînd un decor incizat, format din benzi de linii în val.

Chiupurile cenușii cu decor de linii în val²¹, frecvente în așezările de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov, nu par ar fi caracteristice culturii romane provinciale din *Scythia Minor*. Încilinăm mai degrabă să le socotim de origine romană provincială *nord-dunăreană*, fiind transmisă apoi, prin intermediul populației locale daco-romane și purtătorilor culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, veniți în zona Dunării de jos din regiunile

¹⁷ Maria Comșa, *Contributions au problème de la composition ethnique de la Scythie Mineure au IVe siècle de notre ère*, „Dacia”, N.S. XI, București, 1967, p. 339—341.

¹⁸ *Ibidem*, p. 340, fig. 1/5.

¹⁹ *Ibidem*, p. 342, fig. 2/1—6, 8—10.

²⁰ *Ibidem*, p. 342, fig. 2/7.

²¹ Maria Comșa, *op. cit.*, p. 340, fig. 1/11, 12.

nord-pontice. Prezența lor în așezările romane din secolul al IV-lea din sudul Dunării poate fi pusă în legătură cu populațiile venite din nordul Dunării și așezate în imperiu.

Ceramica aparținând culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, specia cenușie, lucrată din pastă fină cu decor lustruit este documentată și la *Ulmetum*. V. Pîrvan a publicat două fragmente, unul provenit de la un fel de borcan și altul din partea superioară a unei căni sau a unui ulcior²². Fragmentul de borcan are pe umeri un decor format dintr-o linie lustruită în zigzag, trasată pe un fond mat și inclusă între două dungii în relief. Gîtul și partea exterioară a gurii vasului sînt lustruite în sens orizontal. Al doilea fragment are buza puțin răsfrîntă în afară și îngroșată în formă de colac. Sub buză, de jur împrejur, gîtul se bombează spre exterior, forma sa fiind obținută în timpul fabricării vasului prin apăsare dinspre interior. De la această parte bombată a gîtului a pornit și toarta, care nu s-a păstrat însă a lăsat urme ce se pot foarte bine observa în locul de prindere. Gîtul vasului este bine lustruit prin frecare în sens orizontal. La baza gîtului se află o dungă în relief, de la care, în jos, pornește umărul înclinat pe care alternează benzi lustruite în sens vertical cu altele mate, peste care este trasat, tot prin lustruire, decorul format din brăduț cu vîrfurile în jos.

La *Ulmetum* — ca și la *Dinogetia*, alături de ceramica cenușie fină cu decor lustruit, a existat, după toate probabilitățile, și specia ceramică lucrată cu mîna²³.

Datele de la *Dinogetia* sînt completate în chip fericit de descoperirile făcute în marea necropolă de la *Berhoe* (Piatra Frecăței). Aici, printre mormintele de caracter roman provincial din secolul al IV-lea, au apărut (mai ales în sectorul A, iar sporadic și în celelalte sectoare (B, C, D) și morminte cu scheletele culcate pe spate, avînd mîinile întinse de-a lungul corpului sau în poziție chircită pe partea dreaptă, care se deosebesc total de cele romane, atît prin ritualul funerar cît și prin inventar. Pe baza inventarului, din care fac parte fibule cu piciorul întors pe dedesubt („mit umgeschlangenem Fuss“), cercei de diferite tipuri, între care și unii lucrați din sîrmă torsionată, avînd la capăt plăcuțe rotunde și lățite, așa-numiți de tip „sarmatic“, mărgelile din cornalină opacă sau translucidă, din sticlă albastră cubo-octaedrice sau în formă de disc, de cornalină sau pastilate de tip „sarmatic“, ceramică de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov-specia lucrată din pastă fină cenușie,

²² Vasile Pîrvan, *Cetatea Ulmetum. I. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911*, București, 1912, pl. XXIII, fig. 2/4; idem, *Cetatea Ulmetum II, 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913*, București, 1913, pl. XXIX, fig. 2/1. Cele două fragmente sînt greșit considerate drept *terra nigra*, *op. cit.*, I, p. 74 și II, 1, p. 66, cf. și M. Comșa, *op. cit.*, p. 340 fig. 1/10 și p. 343 fig. 3/1.

²³ V. Pîrvan, în lucrarea sa *Cetatea Ulmetum*, I, p. 73 amintește de „vase primitive, de pămînt rău ars sau chiar nears din epoca barbară (sau și contemporane cu celelalte, dar făcute de locuitori, nu de meșteri olari“), care din păcate nu s-au păstrat. Printre acestea au existat foarte probabil și vase lucrate cu mîna din secolul al IV-lea.

cu decor lustruit, autorul săpăturilor atribuie mormintele neromane de la Piatra Frecăței unei populații sarmatice²⁴. El semnaleză totodată că în mormintele în care apare ceramica cenușie, mărgelile sînt în număr mic²⁵, ceea ce s-ar putea explica după părerea noastră și prin unele deosebiri etnice între grupurile de „barbari“ înmormîntați aici.²⁶

Fragmentul de vas cenușiu cu decor lustruit format din benzi verticale alcătuite din linii oblice aplicate alternativ spre dreapta și spre stînga despărțite între ele de linii verticale de la Runcu²⁷, își găsește analogii apropiate pe o cană de la Tirgșor²⁸, ceea ce ne face să-l atribuim culturii Sîntana de Mureș-Cerniahov și să-l datăm în secolul al IV-lea

De asemenea cu ocazia unei vizite la șantierul arheologic *Tropaeum Traiani* (Adamclissi)²⁹, am găsit la suprafață în preajma Bazilicii mari de marmură și un fragment din partea inferioară a unui castron cenușiu, de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov. Fragmentul poartă decor format din linii horizontale sau ușor oblice atît în interior cît și în exterior.

În ceea ce privește aria de răspîndire geografică, față de situația din secolul al III-lea, observăm cel puțin pentru moment o răspîndire teritorială mai mare a elementelor de tip Sîntana-Cerniahov decît a celor carpice. Ele sînt cunoscute în mai multe localități pe *limes*-ul Dobrogean (*Dinogetia*, *Berhoe* — Piatra Frecăței) ca și în unele cetăți și așezări din interior (*Ulmelum*-Pantelimon Runcu și *Tropaeum Traiani* — Adamclissi). Deocamdată astfel de materiale nu se cunosc din cetățile și așezările de pe litoral (fig. 2).

Izvoarele scrise referitoare la secolul al IV-lea, amintesc repetate infiltrări, incursiuni de pradă și chiar colonizări a unor grupuri mai mici sau mai mari de goți, veniți din nordul Dunării.

Se pune problema cînd și în ce împrejurări au ajuns aceste elemente „barbare“ în *Scythia Minor* în general, și în centrele de care am amintit mai sus în special.

La *Dinogetia*, fragmentele ceramice de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov care au putut fi surprinse în condiții stratigrafice clare aparțin

²⁴ Petre Aurelian, *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, în *Materiale și cercetări arheologice* (= *Materiale...*), VIII, 1962, p. 565—579; idem, *Predvaritelnie svedenia v sviazi s hronologici mogilnika v Piatra Frecăței*, *Dacia*, N.S. VI, 1962, p. 215—228; idem, *Sledî Kulturi Tcherniakhov — Sîntana de Mureș v Maloi Skiffii*, *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 235—255; idem, *Cîteva mărturii ale culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov în Scythia Minor*, *SCIV*, XV, 1, 1964, p. 60—80.

²⁵ Idem, *Sledî Kulturi Tcherniakhov-Sîntana de Mureș...* p. 240; idem, *Cîteva mărturii...*, p. 66.

²⁶ Morminte sarmatice s-au mai găsit în Dobrogea și la Histria și Tomis cf. H. Nubar, *Contribuții la topografia cetății Histria în epoca romano-bizantină. Considerații generale asupra necropolei din sectorul Bazilicii „extra muros“*, *SCIV*, 22, 2, București, 1971, p. 199—215; Gh. Bichir, *Les sarmates sur le territoire de la Roumanie*, „Actes du VIIIe Congres International de Sciences Prehistoriques et Protohistoriques“, I, Beograd, 1971, p. 277, și fig. 1.

²⁷ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 361 fig. 19.

²⁸ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 282, pl. CXXXII/1.

²⁹ Din informațiile primite de la P. Diaconu, responsabilul adjunct al șantierului, rezultă că astfel de fragmente ceramice au fost descoperite și în cursul săpăturilor.

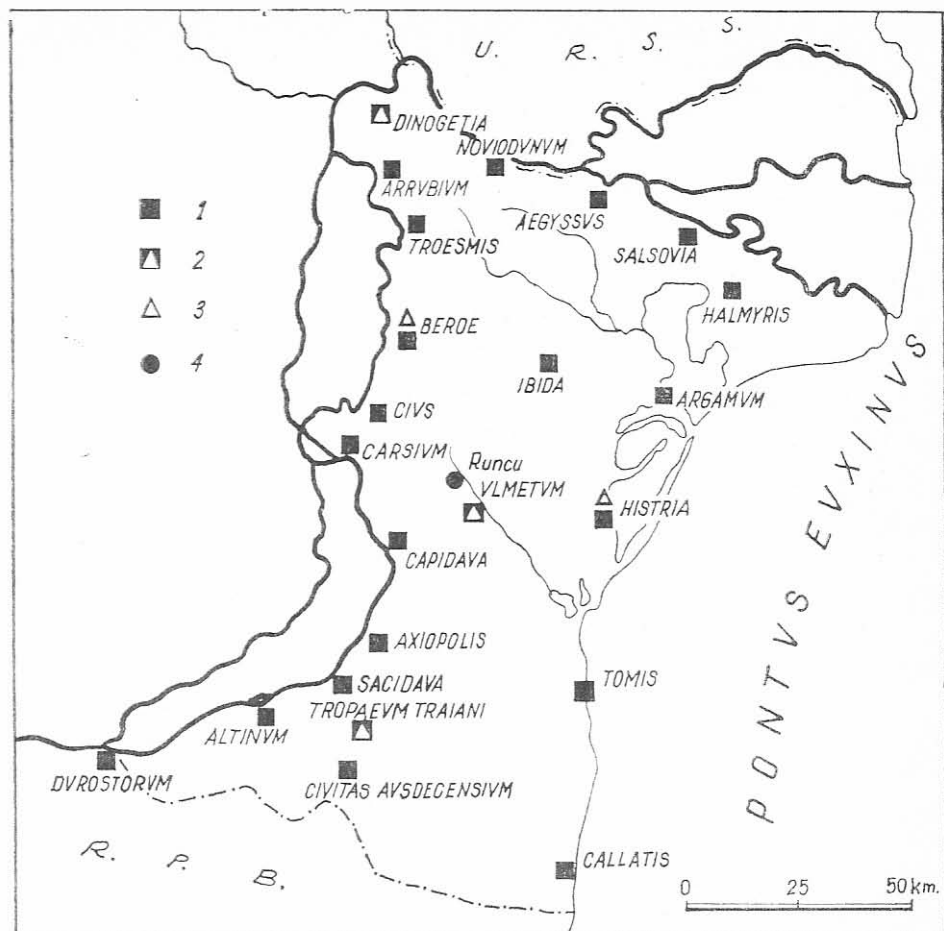

Fig. 2. Dobrogea romană în secolul al IV-lea. 1. Cetate romană. 2. Cetate romană în care s-a descoperit ceramică de tip Sintana de Mureș-Cerneahov. 3. Necropole romane în care s-au descoperit morminte sarmatice din secolul al IV-lea. 4. Localități în care a fost descoperită ceramică de tip Sintana de Mureș-Cerneahov.

nivelurilor de locuire din a doua jumătate și mai ales de la sfârșitul secolului al IV-lea. Prezența lor aici — după părerea noastră — poate fi pusă în legătură fie cu trecerea în masă a goților declanșată de invazia hunică (376), fie, mai degrabă cu colonizarea goților pe linia Dunării, care a avut loc în timpul domniei împăratului Teodosiu I (379-395), în urma tratatului încheiat cu aceștia (329), prin care ei deveneau *federati*³⁰.

³⁰ *Istoria României*, I, 1960, p. 595; Ernest Stein, *Histoire du Bas-Empire*, tome premier, *De l'Etat Romain à l'Etat Byzantin (284-476)*, I, Paris-Bruxelles, 1959, p. 193-195.

Desigur că nu au rămas fără ecou la *Dinogetia* nici evenimentele petrecute în vremea împăratului Valens, care a dezarmat și colonizat de-a lungul Dunării pe goții trecuți în imperiu, foștii aliați ai uzurpatorului Procopius (365) și a întreprins apoi cunoscutele sale campanii împotriva goșilor din nordul Dunării (367-369)³¹.

Tot din a doua jumătate a secolului al IV-lea datează și mormintele „barbare” de la *Berhoe* (Piatra Frecăței), pe care Petre Aurelian le pune în legătură cu campaniile întreprinse de împăratul Valens contra goșilor din nordul Dunării, socotind că în urma păcii dintre romani și goți a putut avea loc o așezare a barbarilor pe *limes*³². Nu ar fi exclus însă ca unele din mormintele barbare ale acestei întinse necropole să aibă legătură și cu evenimentele petrecute ceva mai târziu, către sfârșitul secolului al IV-lea.

Putem afirma așadar că elementele de tip Sintana de Mureș-Cerriahov surprinse la *Dinogetia* și *Berhoe* se leagă de evenimentele petrecute în imperiul roman în a doua jumătate a secolului al IV-lea reflectând infiltrarea sau colonizarea sistematică a unor grupuri de barbari veniți de la nord de Dunăre. Probabil tot în legătură cu aceste evenimente trebuie pusă și prezența ceramicii de tip Sintana de Mureș-trecute în imperiul roman în a doua jumătate a secolului al IV-lea re-

O ultimă problemă care merită să fie relevată se referă la componenta etnică a populațiilor venite în imperiu în secolul al IV-lea. Izvoarele scrise amintesc în repetate rânduri pe goți, datorită faptului că față de imperiu aceștia jucau un rol politic deosebit. Datele arheologice confirmă însă parțial, completând totodată știrile transmise de izvoarele scrise, deoarece în necropole (*Berhoe*) se face simțit elementul sarmatic, care a venit în imperiu alături de goți. Faptul dovedește încă o dată caracterul eterogen al uniunii tribale gotice, formată în ținuturile de la nord de Dunăre și în cele nord-pontice. Nu ar fi exclus ca alături de goți și sarmați să fi venit în imperiu și daci sau carpi, intrați în componența uniunii tribale gotice.

Noii veniți în provincia *Scythia Minor* pot fi identificați numai un timp scurt după sosirea lor în acest teritoriu, deoarece ei sînt rapid asimilați de masa populației locale romane cu care intră în contact.

ELÉMENTS „BARBARES” DANS LA ZONE DU LIMES DU BAS-DANUBE, AU III ET AU IV s.

Résumé

Grâce aux recherches de ces dernières années, on a pu saisir quelques changements survenus au IIIe et au IVe s. de n.è. dans la composition ethnique de la Dobroudja. Ainsi par exemple à *Dinogetia*, Niculișel (Drumul Bălții), Horia,

³¹ Ammianus Marcellinus, XXVII, 5.

³² Petre Aurelian, *Cîteva mărturii...* p. 79.

³³ Din păcate, pentru fragmentele ceramice descoperite la *Ulmetum* nu dispunem de precizii stratigrafice.

Caraibil et Visterna ont été mis au jour, dans des complexes du IIIe s. (sites et nécropoles) nombre d'objets (en céramique surtout) qui ont trait aux éléments carpes du nord du Danube, parvenus dans l'Empire à la suite d'infiltrations sporadiques ou par des colonisations en petits groupes.

Des colonisations d'une plus grande ampleur n'eurent pas lieu, du moins dans la région où le *limes* romain se trouvait dans le voisinage du territoire d'origine des Carpes. Dans ces occurrences, les Romains préféraient transplanter la population des Carpes dans des régions plus éloignées, comme fut par exemple la colonisation dans le voisinage de la ville *Sopianae*.

L'affaiblissement de la force politique des Carpes à la fin du IIIe s. et sa totale disparition au début du IVe s. (entre les années 315—319) a favorisé l'expansion, vers l'ouest, des Gothes qui, arrivés dans la région du Bas-Danube, organisèrent de nouvelles incursions dans l'Empire. A *Dinogetia*, *Berhoe* (Piatra Frecăței), *Ulmelum*, *Runcu* et *Tropaeum Trajani* (Adamclisi) ont été saisis des éléments „barbares“, appartenant à la culture Sintana-Cerneahov.

La présence des „barbares“ dans les sites et les nécropoles mentionnés peut être mise en rapport avec la colonisation, sur le *limes*, de quelques „barbares“ du nord du Danube, après la victoire de l'empereur Valens (369) sur les Gothes; mais il faut tenir compte surtout de l'entrée en masse des Gothes dans l'Empire, après l'invasion des Huns (376). Sous l'empereur Théodose I (379—395) eut lieu la colonisation des Gothes sur la rive du Danube, par suite du traité conclu en 392, qui conférait à ces „barbares“ la situation de *foederati*.

Quant à la structure ethnique des populations „barbares“ entrées dans l'Empire, quoique les sources écrites ne fissent mention que des Gothes, les dates archéologiques indiquent aussi la présence de certains éléments sarmates (*Berhoe*) qui ont pénétré dans l'Empire en même temps que les Gothes.

Ce fait prouve une fois de plus le caractère hétérogène de l'union tribale gothique. Les nouveaux venus dans la province *Scythia Minor* ne peuvent être identifiés que pendant un court espace de temps, ayant été rapidement assimilés par la masse de la population romaine avec laquelle ils sont venus en contact.

Table des figures

- Fig. 1. *La Dobroudja romaine au IIIe s.* 1. Cite romaine. 2. Cité romaine où furent trouvés des fragments en céramique carpes. Sites ou nécropoles où furent découverts des objets en céramique du type carpe. 4. Nécropole roumaine où l'on a découvert des tombes sarmates.
- Fig. 2. *La Dobroudja romaine au IVe s.* 1. Cité romaine. 2. Cité romaine où furent trouvés des objets en céramique du type Sintana de Mureș—Cerneahov. 3. Nécropoles romaines où l'on a trouvé des tombes sarmates du IVe s. 4. Localités où l'on a trouvé des objets en céramique du type Sintana de Mureș—Cerneahov.

BARBARISCHE ELEMENTE IM GEBIET DES LIMES AN DER NIEDERDONAU IM 3. UND 4. JH.

Zusammenfassung

Durch die Forschungen der letzten Jahre konnten einige Änderungen in der ethnischen Zusammensetzung der Dobrudscha im 3. und 4. Jh. wahrgenommen werden.

So kamen in *Dinogetia*, Niculițel (Drumul Bălții), Horia, Caraibil und Visterna in Wohn- oder Grabverbänden des 3. Jh. eine Reihe von Fundgegenständen zutage

(besonders Keramik), die an karpische Elemente zu knüpfen sind, die von nördlich der Donau entweder durch sporadische Durchsickerungen oder durch Kolonisationen kleinerer Gemeinschaften in das Reich gelangen.

Kolonisationen größeren Ausmaßes — mindestens in jener Gegend in der der römische Limes sich in der Nähe des Ausgangsterritoriums der Karper befand — wurden nicht gemacht, denn in derartigen Lagen zogen es die Römer vor, die karpische Bevölkerung in entlegene Gebiete zu versetzen, wie z.B. die Kolonisation um die Stadt *Sopianae*.

Die politische Schwächung der Karper, die am Ausgang des 3. Jh. stattgefunden hat, so wie ihr Untergang zu Beginn des 4. Jh. (zwischen den Jahren 315 und 319) hat die Expansion der Goten ostwärts begünstigt, die sobald sie an der Niederdonau angelangt waren, neue Streifzüge in das Kaiserreich organisierten.

Barbarische Sintana-Tschernjachov-Kulturelemente des 4. Jh. wurden in *Dinogetia*, *Berhoe* (Piatra Frecăței), *Ulmetum*, Runcu und *Tropaeum Traiani* (Adamclisi) wahrgenommen.

Ihre Häufigkeit in den obenerwähnten Siedlungen und Gräberfeldern kann mit der Ansiedlung am Limes von nördlich der Donau stammenden Barbaren infolge des Sieges von Valens (369) über die Goten in Zusammenhang stehen, aber besonders mit der Masseniwanderung der Goten in das Reich infolge des Hunneneinfalls (376) und schließlich mit der Ansidelung der Goten an der Donau, zur Zeit des Theodosius I. (379—395) infolge des Vertrags (392), durch den sie zu *fœderati* werden.

Mit Bezug auf die ethnische Zusammensetzung der barbarischen Völkerschaften, die ins Kaiserreich gekommen sind, beweisen die archäologischen Daten die Anwesenheit von Sarmathen (*Berhoe*), zusammen mit den Goten, obwohl die schriftlichen Urkunden nur die letzteren erwähnen.

Diese Tatsache beweist ein weiteres Mal, daß die gotische Stammesgemeinschaft einen uneinheitlichen Charakter hat. Die neuen Ansiedler können bloß eine kurze Zeit in der Provinz Kleinskythien bestimmt werden, weil sie von der Masse der einheimischen römischen Bevölkerung, mit der sie in Berührung kommen, rasch aufgenommen werden.

Erklärung der Abbildungen

- Abb. 1. — Die Dobrudscha in der römischen Zeit, 3. Jh.
1, Römische Festung; 2, Römische Festung, in der karpische Keramik gefunden wurde. 3, Siedlungen oder Gräberfelder in denen Scherben karpischen Typs gefunden wurden. 4, Römisches Gräberfeld, in dem sarmatische Gräber gefunden wurden.
- Abb. 2. — Die Dobrudscha in der römischen Zeit, 4. Jh.
1, römische Festung; 2, Römische Festung, in der Sintana de Mureş-Tschernjachov-Keramik gefunden wurde; 3, Römische Gräberfelder, in denen sarmatische Gräber des 4. Jh. freigelegt wurden; 4, Ortschaften, in denen Sintana de Mureş-Tschernjachov-Keramik gefunden wurde.